

Volební zákony pro volbu do Poslanecké sněmovny v období první republiky

Prvním zákonem, kterým se řídila volba do dolní komory zákonodárného orgánu samostatné Československé republiky – Poslanecké sněmovny - byl „řád volení do poslanecké sněmovny“ ze dne 29. února 1920, vydaný pod číslem 123/1920 Sbirky zákonů a nařízení. Měl samozřejmě mnoho odlišných ustanovení v porovnání se současnou právní úpravou, ale na druhé straně měl i mnoho prvků, které se ve volbách uplatňovaly i v pozdější praxi do roku 1948, po roce 1990 a známe je i v současnosti.

Ustanovení volebních zákonů první republiky, které mají společné prvky se současnou právní úpravou voleb:

- uplatňována byla zásada rovného a přímého volebního práva, hlasování bylo tajné
- stanovený počet mandátů byl stranám rozdělován poměrným systémem, přidělování mandátů v 1. skrutiniu probíhalo vždy na úrovni jednotlivých volebních krajů
- kandidátní listiny a údaje z nich byly rozmnožovány ve formě hlasovacích lístků, pro odevzdání hlasu volební komise vydávala voličům ve volební místnosti úřední obálku
- hlasování a sčítání hlasů řídila, resp. prováděla v každé volební místnosti volební komise, která o výsledku hlasování vyhotovila zápis
- výsledky voleb (rozdělení mandátů) prováděla krajská volební komise (1. skrutinium) a ústřední volební komise (2. a 3. skrutinium).

Hlavním rozdílem oproti dnešní praxi bylo, že zákon taxativně vymezoval počty poslanců, volených v jednotlivých volebních krajích a odvozoval je od počtu obyvatel kraje. Tento fakt zakládal potřebu před každými dalšími volbami vydávat novelu zákona, která by počet „krajských“ mandátů aktualizovala.

Zákon určoval rovné volební právo pro muže i ženy, což v té době nebylo zcela běžnou záležitostí. Aktivní volební právo měli občané Československé republiky od dovršení věku 21 let a pasivní volební právo od dovršení věku 30 let. Stanovoval také volební povinnost, tj. každý volič byl povinen se voleb zúčastnit, ale udával také pět důvodů, ze kterých se volič zúčastnit nemusel (věk nad 70 let, zdravotní indispozice, neodkladné pracovní povinnosti, vzdálenost od obce více než 100 km a překážky v dopravě).

Pro vykonání a řízení voleb stanovil zákon celkem 3 stupně volebních komisí - ústřední, krajskou a obvodní, a tzv. místní komisi, která dohlížela na přípravu voleb a voličských seznamů. Do jednotlivých volebních komisí byli jmenováni zástupci kandidujících stran a zástupce dohlížecích (politických) úřadů. Pokud bylo ve volebních seznamech jednoho volebního obvodu zapsáno více než tisíc voličů, umožňoval zákon provést hlasování ve více místnostech.

Kandidátní listiny jednotlivých stran měly obdobné náležitosti a pro jejich podání a opravy nedostatků v nich byly určeny podobné termíny, jako je tomu v současnosti. Strana mohla uvést až o 1 třetinu větší počet kandidátů, než kolik mandátů bylo volebnímu kraji přiděleno. Strany se pod sankcí odvolání jejich kandidátní listiny z voleb musely podílet na krytí nákladů na tisk svých hlasovacích lístků a na krytí nákladů spojených s jejich dodáním voličům. Náklady na distribuci hlasovacích lístků však mohly omezit tím, že samy zajistily distribuci svých hlasovacích lístků voličům.

Všechny konkrétní náležitosti voleb např. místo, přesný čas začátku a počet kandidujících stran v daném místě, sdělovala voličům vyhláška, která byla v místech vyvěšena nejpozději 8 dnů před volbami. Pro identifikaci voličů v obcích, kde toho bylo potřeba (tzn. tam, kde se lidé vzájemně neznali), byl používán tzv. legitimační lístek, který se vydával voličům na základě předložení úřední listiny, která osvědčovala totožnost voliče. Před samotnou volbou měla obvodní volební komise za povinnost zkontrolovat, zda má volič všechny úředně doručované hlasovací lístky a zda na nich nejsou některá jména škrtnána, nebo nejsou jinak označené. Pokud je volič neměl, vydala mu jiné. Obvodní volební komise voliči také vydávala úřední obálku, do které volič v odděleném prostoru vložil vybraný hlasovací lístek a poté tuto obálku vhodil do volebního osudí.

Zákon obsahoval i ustanovení o zákazu prodeje, čepování nebo podávání alkoholických nápojů v den před volbou a v den voleb, a ustanovení o trestním postihu za porušení paragrafů volebního zákona.

Zákon určoval jen datum voleb a hodinu začátku hlasování. Čas ukončení hlasování byl ponechán na rozhodnutí dohlížecího politického úřadu. Zápis obvodní volební komise o výsledku volby obsahoval obdobný rozsah údajů, který známe z dnešní praxe. Počet hlasujících voličů byl rozdělen na počet mužů a počet žen. V obcích s více volebními místnostmi prováděly sumarizaci výsledků za příslušné volební obvody obce místní komise a tyto souhrny spolu s jednotlivými zápisy byly předány krajské volební komisi.

Po sečtení hlasů v obvodní volební komisi a po předání dvou vyhotovení zápisů krajské volební komisi začalo první skrutinium. V něm se mandáty jednotlivým stranám přidělovaly na úrovni volebního kraje s využitím Hareovy metody, tj. volební číslo bylo vypočteno jako podíl celkového počtu platných hlasů ve

volebním kraji a počtu mandátů, určených tomuto kraji k rozdělení. Volebním číslem se pak dělil počet hlasů odevzdaných pro jednotlivé strany v rámci volebního kraje a byl jim přidělen takový počet mandátů, jaký tvořila celá část tohoto podílu. Zbytky hlasů jednotlivých stran ze všech volebních krajů byly dále zpracovány v ústřední volební komisi ve druhém a třetím skrutiniu. V těchto skrutiniích se na celorepublikové úrovni přidělovaly mandáty, které nebylo možné obsadit v prvním skrutiniu.

Ve druhém skrutiniu byly přidělovány mandáty pouze těm stranám, které alespoň v jednom volebním kraji získaly více než 20 tisíc hlasů, nebo v některém volebním kraji dosáhly volebního čísla, bylo-li nižší než 20 tisíc. Pro druhé skrutinium podávaly strany nové kandidátní listiny, které byly sestaveny z kandidátů, kteří kandidovali v některém volebním kraji a neuspěli v prvním skrutiniu.

Volební číslo se vypočítalo s využitím Hagenbach-Bischoffovy metody jako celá část podílu součtu všech zbytků hlasů všech stran, které postoupily do druhého skrutinia (ze všech volebních krajů) počtem zbývajících - nerozdělených – mandátů, zvětšeným o jednu. Takto vzniklým volebním číslem se dělily součty zbytků hlasů jednotlivých stran. Strany pak dostaly tolik mandátů, kolikrát bylo volební číslo beze zbytku obsaženo v tomto součtu.

Ve třetím skrutiniu se přidělovaly ještě případně nerozdělené mandáty postupně těm stranám, které vykázaly největší zbytek z dělení ve druhém skrutiniu.

1925

15. října 1925 byl vydán zákon č. 205 Sbírky zákonů a nařízení, který upravoval „řád volení“ z roku 1920 a zejména nově vymezoval území některých volebních krajů. Tyto změny byly důsledkem Trianonské dohody, která ČSR přičkla některá dříve sporná území (jednalo se hlavně o Těšínsko a Valticko). Stanovil také nové počty poslanců, kteří budou voleni v jednotlivých volebních krajích.

Kandidátní listiny musely být v každém volebním kraji doloženy podpisy nejméně 100 voličů, kteří byli zapsáni ve volebních seznamech daného kraje. Na kandidátní listině mohlo být uvedeno jen tolik kandidátů, kolik se ve volebním kraji mělo rozdělovat mandátů. Čísla kandidátních listin byla určována losem a kandidátní listiny týchž politických stran měly stejné označení ve všech volebních krajích.

Změna nastala u skládání záloh na tisk a dodání hlasovacích lístků voličům. Strany se musely podílet na těchto nákladech uhrazením jedné poloviny. Strany, které v daném kraji neobdržely žádný mandát, musely tyto náklady hradit zcela. Ručili za ně kandidáti a voliči, kteří podepsali kandidátní listinu. Strany se také mohly rozhodnout, ve kterých politických okresech doručí hlasovací lístky samy a ve kterých je nechají doručit úředně.

Volební kraj Praha se pro první skrutinium rozdělil na dva dílčí kraje, Praha A a Praha B tak, že každý z nich byl tvořen určenými částmi hl. m. Prahy a dalšími 22 soudními okresy volebního kraje (seskupených přibližně ve skupině „západ“ a „východ“). V rámci těchto dílčích krajů bylo rozdělováno vždy 24 mandátů (celkem jich měl volební kraj Praha přidělen 48).

Změnil se i algoritmus rozdělování mandátů ve druhém skrutiniu. V něm se přidělovaly mandáty jen těm stranám, které alespoň v jednom volebním kraji získaly nejméně jeden mandát a podaly kandidátní listinu pro druhé skrutinium. Součet všech zbytků hlasů těchto stran se vydělil prostým průměrem volebních čísel ze všech volebních krajů z prvního skrutinia. Výsledkem byl počet mandátů k rozdělení ve druhém skrutiniu. Pokud byl stejný nebo vyšší, než počet mandátů v prvním skrutiniu neobsazených, odpadlo třetí skrutinium. K přidělování mandátů druhého skrutinia stranám bylo využito opět metody Hagenbach-Bischoffovy s případným dodatečným rozdělením mandátů stranám podle výše zbytků dělení počtu zbylých hlasů strany volebním číslem. Pokud byl počet mandátů k rozdělení ve druhém skrutiniu menší než počet mandátů v prvním skrutiniu neobsazených, prováděla ústřední volební komise třetí skrutinium.

Třetí skrutinium se oproti volbám v roce 1920 změnilo velice významně, složitým postupem se přiděloval počet mandátů nerozdělených ani v prvním ani ve druhém skrutiniu. Ústřední volební komise v něm rozdělila strany, které postoupily do druhého skrutinia, na dvě skupiny. Jednu skupinu (I.) tvořily strany, které měly na svých kandidátních listinách nadpoloviční většinu kandidátů jedné nebo více národnostních menšin (německé, polské, maďarské). Druhou skupinu (II.) tvořily ostatní strany. Podle stejných zásad byly rozdělené na skupinu A a B strany, které do druhého skrutinia nepostoupily. Do skupiny A se započítávaly jen takové strany, s nimiž národnostně stejné strany byly zařazeny ve skupině stran I. Ostatní strany se započítávaly do skupiny B.

Volební číslo bylo vypočteno metodou Hareovou ze souhrnu všech platných hlasů všech stran zařazených ve skupině A nebo B za všechny volební kraje. Podle něj se vypočítal příděl mandátů skupině stran I. nebo II. a následně jednotlivým stranám v těchto skupinách na základě počtu všech platných hlasů pro stranu za všechny volební kraje (viz § 53 zákona 205/1925).

Ostatní ustanovení zákona již nedoznaly podstatných změn.

1929

Podle stejného zákona jako v roce 1925 se volilo i v mimořádných volbách v roce 1929, které se konaly před uplynutím vymezeného pětiletého volebního období Poslanecké sněmovny.

1935

V roce 1935 byl vydán zákon č. 58/1935 Sbírky zákonů a nařízení, který právní úpravu voleb do Poslanecké sněmovny znovu změnil.

Stanovil, že kandidátní listiny stran budou číslovány s ohledem na počet hlasů, které získaly v předchozích volbách a u nově vzniklých stran zůstávalo v platnosti číslování podle losu, který prováděla ústřední volební komise. Další významnou změnou byla změna pravidel pro postup stran do druhého skrutinia. Byla zavedena podmínka zisku alespoň 20 tisíc hlasů v jednom volebním kraji a zároveň zisku alespoň 120 tisíc hlasů v celé republice.

Ostatní ustanovení zákona nedoznala žádných, nebo jen nepatrných změn.